

Malina Kaszuba

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Humanistyczny

Anatomia rosyjskiej wojny hybrydowej

The anatomy of Russian hybrid war

Abstrakt: Celem prezentowanego artykułu jest przedstawienie specyfiki operacji aneksji Krymu przez Federację Rosyjską, która przez wielu analityków wojskowych oraz znawców problematyki międzynarodowej określona została mianem tzw. wojny hybrydowej. W materiale zwrócono również uwagę na treści Doktryny wojskowej FR z 2014 r., traktujące o tego typu operacji. Ponadto, przedstawiona została istotna zmiana w rosyjskiej polityce zagranicznej, rodząca się rosyjska asertywność, której wyrazem była najpierw wojna w Gruzji w 2008 roku, a następnie działania wobec niepodległej Ukrainy.

Słowa kluczowe: aneksja Krymu, rosyjska asertywność, wojna hybrydowa

Abstract: The aim of presented article is to introduce the specifics of the operation of Crimea annexation conducted by the Russian Federation, which by many military analysts and experts on international issues was defined as the so-called hybrid war. The material also outlines the contents of RF military doctrine from 2014, dealing with this type of operations. In addition, it presents a significant change in Russian foreign policy, the rising Russian assertiveness, which expression was the first war in Georgia in 2008, and then the actions against the independent Ukraine.

Keywords: Crimea annexation, Russian assertiveness, hybrid war

Od kilku lat Rosja stara się odzyskać swoją pozycję utraconą po rozpadzie Związku Radzieckiego. Pierwszym sygnałem, była słynna wypowiedź Władimira Putina na konferencji poświęconej problemom bezpieczeństwa w Monachium w 2007 r. Przed zgromadzonymi ekspertami i wpływowymi ludźmi otwarcie skrytykował jednostronne działanie Stanów Zjednoczonych, czego dobitnym dowodem w opinii Moskwy jest ciągle rozszerzanie NATO. Jego zdaniem:

Okazało się, że NATO przybliżyło swoje granice do naszych granic, a my cały czas staramy się wypełniać nasze traktatowe zobowiązania i w ogóle nie reagujemy na te działania. Jak myślę, to oczywiście, że rozszerzenie NATO nie ma nic wspólnego z modernizacją Sojuszu lub z zapewnianiem bezpieczeństwa w Europie. Przeciwnie, jest to poważna prowokacja, która redukuje poziom wzajemnego zaufania. Mamy prawo zapytać: przeciwko komu ta ekspansja jest skierowana¹.

Od tego czasu obserwujemy narastającą asertywność Federacji Rosyjskiej. Jej wyrazem było wkroczenie na terytorium Gruzji w sierpniu 2008 r., po tym jak Gruzja użyła sił zbrojnych przeciwko Osetii Południowej. Mimo potępienia tego aktu agresji przez społeczność międzynarodową, szczególnie członków NATO i Unii Europejskiej, Moskwa umocniła swoją obecność na Kaukazie, łamiąc opór Gruzji oraz uznając niepodległość Osetii Południowej i Abchazji. Poprzez takie działanie Rosja pokazała, że w przypadku zagrożenia jej narodowych interesów, gotowa jest do użycia siły w regionach, które uznaje za szczególnie dla siebie ważne. Wojnę w Gruzji można uznać za przełomowy moment w rosyjskiej polityce zagranicznej. Asertywność przejawia się także wzmożoną aktywnością dyplomatyczną przeciwko wpływom państw zachodnich, próbą ustanawiania neokolonialnych relacji na obszarze WNP i wzmacniania tam struktur integracyjnych oraz odbudowywaniem silnego potencjału wojskowego. Federacja Rosyjska zwiększa budżet wojskowy, przeprowadza reformy, których celem jest zbudowanie profesjonalnych i mobilnych sił zbrojnych. Jednocześnie w siłach zbrojnych budowany jest *esprit de corps*,

¹ Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy February 10, 2007 Munich, Portal Prezydenta FR http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123 (dostęp: 02.08.2015).

którego istotą jest utrzymywanie wysokiego stanu gotowości bojowej, duża liczba ćwiczeń, prowokacyjna obecność sił morskich w pobliżu wód terytorialnych NATO i naruszanie przestrzeni powietrznej państw członkowskich sojuszu, szczególnie państw bałtyckich.

Planistów wojskowych i obserwatorów sceny międzynarodowej zaskoczyła perfekcyjnie przeprowadzona operacja zajęcia Krymu, określana najczęściej jako wojna hybrydowa. Ten rodzaj działań wojennych charakteryzuje się tym, że nie walczą przeciwko sobie regularne armie, nie na bitew rozstrzygających o przebiegu kampanii lub całej wojny, tak jak to było w okresie dwóch wojen światowych. Nie można określić linii rozgraniczenia nie tylko pomiędzy wojskami dwóch walczących stron, ale także pomiędzy żołnierzami a cywilami, prywatnymi firmami militarnymi, siłami pokojowymi. Tok zbrojnej operacji „zakłócają” działania humanitarne. Nie jest także łatwo określić co jest stanem wojny, zawieszeniem walk a pokojem. Nie ma miejsca wypowiedzenie wojny. Operacjom wojskowym towarzyszą równoległe rozmowy pokojowe i deklaratywne zakończenie walk, mimo, że de facto trwają one nadal. Nieodłączną częścią tego typu działań wojennych jest zaprzeczanie przez agresora obecności wojsk, sił specjalnych i służb specjalnych. Owym zaprzeczeniom towarzyszy wojna informacyjna, której celem jest przekonanie własnego społeczeństwa oraz społeczności międzynarodowej o wersji wydarzeń i faktów korzystnych dla agresora.

Do reagowania na taką wojnę nie były przygotowane ani Stany Zjednoczone, ani Unia Europejska i NATO. Ale jak twierdzi Marcel Van Herpen, powinny przewidzieć taki rozwój sytuacji i przygotować wcześniej instrumentarium stosownego reagowania. Wynika to z kilku przesłanek. Należało zauważyć obsesję Putina związaną z Ukrainą. Projekt Unii Euroazjatyckiej zbudowany jest między innymi na idei zjednoczenia wszystkich narodów słowiańskich wchodzących w skład ZSRR. Bez Ukrainy projekt ten nie ma sensu. Innym powodem uzasadniającym lepsze przygotowanie zachodu na wydarzenia na Ukrainie powinny być wnioski z wojny z Gruzją w 2008 r. i spojrzenie na tę wojnę jako próbę generalną do kolejnej agresji. Zamiast rzetelnej analizy i ukarania Rosji za łamanie prawa międzynarodowego, USA zaproponowały „reset” w stosunkach dwustronnych. Z perspektywy czasu można stwierdzić, że wojna z Gruzją miała wiele cech wspólnych

z wojną na Ukrainie. Przed jej wybuchem przy granicy z Gruzją odbyły się ćwiczenia „Kaukaz 2008”. Dwa dni przed rozpoczęciem działań do stolicy Południowej Osetii Cchinwali zaproszono grupę około 50. dziennikarzy z najważniejszych gazet i stacji telewizyjnych². Były to oczywiste przygotowania do wojny informacyjnej i dlatego nie jest uzasadnione twierdzenie, że wojna była zaskoczeniem. Dziennikarze natychmiast przyjęli i przekazywali narrację Kremla, że wojsko gruzińskie jest sprawcą aktów ludobójstwa w Południowej Osetii.

Analizując sposób zajęcia Półwyspu Krymskiego należy uwzględnić przede wszystkim wojskowy punkt widzenia, zgodnie z którym operacja ta odbiegała od tradycyjnego sposobu prowadzenia działań konwencjonalnych. Stanowiła bowiem połączenie działań politycznych, militarnych i informacyjnych. Ponadto, nie miało miejsca wyartykułowanie groźby użycia siły zbrojnej. Jednocześnie w trakcie realizacji tej operacji, oraz już po faktycznym zajęciu Krymu siły zbrojne FR prowadziły ćwiczenia, sprawdzały gotowość bojową systemów dowodzenia i kierowania we wszystkich rodzajach sił zbrojnych. Między innymi od 26 lutego do 3 marca, przeprowadzono pozaplanowe ćwiczenie, którego celem było kompleksowe sprawdzenie gotowości bojowej Zachodniego Okręgu Wojskowego (ZOW), 2 Armii Centralnego Okręgu Wojskowego, dowództw – wojsk kosmicznych, powietrzno-desantowych oraz strategicznego lotnictwa transportowego.

Trudno obecnie precyzyjnie przewidzieć, jakie będą dalsze kroki Putina. Możemy przypuszczać, że konflikt we wschodniej Ukrainie będzie podtrzymywany, w celu dostarczania argumentów rosyjskiej dyplomacji, że to właśnie Ukraina nie wypełnia porozumień międzynarodowych i podsyca dalsze walki. Wydaje się, że Rosja – pomimo wielu obaw – nie zaryzykuje działań agresywnych wobec państw członkowskich NATO. W Sojuszu Północnoatlantyckim trwają intensywne przygotowania do takiego scenariusza. Dobrze wyszkolone i wyposażone Siły Odpowiedzi NATO, liczące 13000 żołnierzy znajdują się w stanie podwyższonej gotowości bojowej, a ich 5000 tysięczny komponent szybkiego reagowania, tak zwane „siły szpicy” są zdolne

² Marcel van Herpen, *Putin's wars: the rise of Russia's new imperialism*, Rowman & Littlefield, Lanham-Boulder-New York-London 2015, epub s. 293.

do działań bojowych w przeciągu kilku godzin³. Porównując potencjał konwencjonalny rosyjskich sił zbrojnych i NATO, wypada on na niekorzyść Rosji. W przypadku konfliktu zbrojnego, nie może też liczyć na wsparcie Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Najbliższy sojusznik, do których należy zaliczyć Białoruś i wyraźnie dystansuje się od ekspansywnej polityki Kremla. Przywódca Białorusi Aleksander Łukaszenka potępił aneksję Krymu⁴ i zawetował rosyjski wniosek, aby państwa Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej zastosowały embargo na import z Ukrainy.

W grudniu 2014 r. Putin podpisał nową Doktrynę wojskową Federacji Rosyjskiej. Zgodnie z jej zapisami, operacje wojskowe tradycyjnego typu stanowią zaledwie część koncepcji użycia sił zbrojnych⁵. W Doktrynie diagnozuje się, że nasiliła się tendencja przenoszenia zagrożeń w przestrzeń informacyjną i wewnętrzną Federacji Rosyjskiej⁶. Biorąc pod uwagę charakter wypowiedzi polityków rosyjskich oraz przekazy, w pełni kontrolowanych przez Kreml mediów, głównym zagrożeniem zewnętrznym dla bezpieczeństwa Rosji pozostaje Sojusz Północnoatlantycki. Organizacja ta, według zapisów doktryny, stale rozbudowuje swój potencjał użycia siły, przypisuje sobie pełnienie funkcji o charakterze globalnym, narusza normy prawa międzynarodowego, przesuwa infrastrukturę wojskową do granic Rosji i – wreszcie – ma zamiar w dalszym ciągu rozszerzać się⁷. Rezultatem takiego zachowania NATO, są kolejne zagrożenia. W rosyjskiej percepcji należą do nich między innymi wywieranie politycznego nacisku poprzez lokowanie w państwach i akwenach sąsiadujących z Rosją kontyngentów i infrastruktury wojskowej⁸. Dostrzegalny jest w dokumencie wyraźny kontekst ukraiński i wspierania tego państwa

³ Article of faith; *If a NATO member comes under attack*, "The Economist" Aug 1, 2015.

⁴ Belarus Says Russia's Annexation of Crimea Sets a 'Bad Precedent' <http://www.themoscowtimes.com/news/article/belarus-says-russias-annexation-of-crimea-sets-a-bad-precedent/496633.html>, (dostęp 25.03. 2014)

⁵ Военная доктрина Российской Федерации, Президент Российской Федерации <file:///C:/Users/admin/Downloads/41d527556bec8deb3530.pdf>, (dostęp 26.12.2014).

⁶ Ibidem pkt. 11.

⁷ Ibidem pkt.12 a.

⁸ Ibidem в.

przez zachód oraz obsesyjna obawa przed technologiami informatycznymi, wykorzystywanymi przeciwko suwerenności i politycznej niezależności⁹. W punkcie 15 pt. *Cechy charakteryzujące współczesne konflikty militarne* odnajdujemy opis wojny hybrydowej, którą Rosja prowadziła podczas zajęcia Krymu, prowadzi w dalszym ciągu we wschodniej Ukrainie. Współczesny konflikt będzie polegał zatem na *kompleksowym użyciu siły wojskowej, politycznych, ekonomicznych, informacyjnych i innych działań o charakterze pozamilitarnym, potencjału sprzeciwu ludności i sił operacji specjalnych*¹⁰. Aluzję do ingerencji państw zachodnich wyrażono zapisem, że we współczesnym konflikcie *będą wykorzystane finansowane i kierowane z zewnątrz siły polityczne i ruchy społeczne*¹¹.

Działania wojenne mają mieć charakter kompleksowy wsparty szerokim instrumentarium środków politycznych, ekonomicznych, informacyjnych. Ważę tego typu działań podkreślił szef sztabu generalnego rosyjskich sił zbrojnych generał Walery Gierasimow, który uważa że są one niekiedy bardziej skuteczne niż użycie broni¹². Zapisy koncepcji znalazły odzwierciedlenie w zmianach strukturalnych kierowania i dowodzenia wojskami. Utworzono Narodowe Centrum Dowodzenia i Kierowania Obroną Państwa, w skład którego wchodzi przedstawiciele 49 instytucji państwowych. W przypadku działań wojennych mają zapewnić wsparcie sił zbrojnych innymi instrumentami – od kampanii propagandowej do importu artykułów żywnościowych¹³. Zmiany w Doktrynie wojskowej oraz kierowania państwem są rezultatem operacji wojskowej, której celem było zajęcie Krymu. Grupom specjalnym GRU w nieoznakowanych mundurach towarzyszyło szerokie wsparcie państwa – polityczne, ekonomiczne, cybernetyczne, informacyjne i psychologiczne.

⁹ Ibidem 12 m.

¹⁰ Ibidem 15 a.

¹¹ Ibidem 15 k.

¹² R. Coalson, Top Russian General Lays Bare Putin's Plan for Ukraine http://www.huffingtonpost.com/robert-coalson/valery-gerasimov-putin-ukraine_b_5748480.html, (dostęp 15.03.2014).

¹³ Martin Russell, *Russia's armed forces - reforms and challenges*, European Parliamentary Research Service 2015, s. 20.

Instrumenty ekonomiczne. Rosja nie zgodziła się na rene-gocjacje w sprawie ukraińskiego zadłużenia, co osłabiało pozycję negocjacyjną Ukrainy w staraniach o kredyt z Międzynarodowego Funduszu Walutowego¹⁴. Jednocześnie wprowadzono embargo na import i podwyższono ceny za gaz. Rosja nie mogła pozwolić sobie na całkowite odcięcie dostaw gazu. Przez terytorium Ukrainy przesyłane są dostawy gazy do innych państw europejskich. Zależność ta ustanie po zbudowaniu Rurociągu Południowego, który omija Ukrainę. Projekt ten obecnie jest zawieszony. Trwały negocjacje w sprawie alternatywnej trasy przez Turcję, które zostały jednak przez Rosję zawieszone po zestrzeleniu przez tureckie F-16 rosyjskiego bombowca Su 24 na pograniczu syryjsko-tureckim¹⁵. Gdyby porozumienie w tej sprawie zostało osiągnięte, wzrosłyby możliwości nacisku na osłabioną gospodarkę ukraińską.

Ofensywa w cyberprzestrzeni. Rosja znajduje się na liście państw posiadających duże możliwości wykonania ataku cybernetycznego. Dowiodła tego kilkakrotnie. Atak na system informatyczny państwa dokonany przez hakerów oraz inspirowany prawdopodobnie przez władze rosyjskie, odczuła mocno Estonia w czasie sporu z Rosją o cmentarz żołnierzy radzieckich. Kraj ten z trudem poradził sobie sam z problemem ataku cybernetycznego, ale zwrócił się jednocześnie o pomoc do ekspertów z NATO w celu wypracowania sposobów postępowania w takich sytuacjach w przyszłości¹⁶. Atak podobnego typu towarzyszył operacji wojskowej 58 Armii. Portal internetowy prezydenta Gruzji przestał funkcjonować i został przeniesiony na amerykański serwer. W czasie operacji zajmowania Krymu i przenikaniu żołnierzy rosyjskich do Donbasu, komputery biura premiera oraz kilku ambasad w Kijowie, zostały zaatakowane przez złośliwe oprogramowanie „Snake”¹⁷. Na rosyjskie źródło pochodzenia

¹⁴ Ukraine's Russia debt threatens IMF rescue <http://news.yahoo.com/ukraines-russia-debt-threatens-imf-rescue-213002670.html>, (dostęp: 23.04.2015).

¹⁵ Rosja zawiesza negocjacje z Turcją ws. gazociągu Turecki Potok, <http://wyborcza.pl/1,91446,19290595,rosja-zawiesza-negocjacje-z-turcja-w-sprawie-gazociagu-turecki.html?disableRedirects=true>, (dostęp 01.01.2016)

¹⁶ *Estonia and Russia A cyber-riot*, „The Economist”, May 10, 2007.

¹⁷ S. Jones, *Ukraine PM's office hit by cyber attack linked to Russia*, Financial Times, 7 August 2014, <http://www.ft.com/cms/s/0/2352681e-1e55-11e4-9513-00144feabdc0.html#axzz3w19aJEwM>, (dostęp 01.01.2016).

wskazuje wykorzystanie tegoż programu do ataku na infrastrukturę informatyczną Estonii.

Walka informacyjna. Rosja przez cały czas prowadziła wojnę informacyjną, w którą zaangażowane były wszystkie media elektroniczne i drukowane. Zagraniczną opinię publiczną bombardowano wiadomościami i audycjami przez kanał Russia Today, który jest hojnie finansowany przez Kreml. Przekaz w języku angielskim, arabskim, hiszpańskim prezentował rosyjskie stanowisko, wykorzystując szeroko zagranicznych ekspertów. O popularności stacji świadczy 40 mln odwiedzin w ciągu jednego miesiąca w 2015 r. na jej portalu YouTube¹⁸. W odróżnieniu od wojny z Gruzją, kiedy Rosja przekonała jedynie własną opinię publiczną, a jej wersji wydarzeń nie przyjęto za granicą, aneksji Krymu towarzyszyła kampania propagandowa skierowana do społeczeństwa państw zachodnich. Informacje przywołanej stacji telewizyjnej Russia Today docierają do 600 mln ludzi na całym świecie, w tym do 120 mln mieszkańców Europy i 85 mln w Stanach Zjednoczonych. Daje to Moskwie wyjątkowe narzędzie wpływania na zachodnią opinię publiczną¹⁹. W najbliższym czasie planowana jest dotacja stacji z budżetu państwa na transmisję w języku francuskim i niemieckim. W przekazywanych treściach eksponowano m.in. wątek prześladowania ludności rosyjskojęzycznej, faszystowskiego zamachu w Kijowie na legalnie wybrane władze. Natomiast nowo sformowany rząd składać się miał z agencji zachodnich służb specjalnych. Treści były wspierane przez patriotyczne pieśni. Odwoływano się do, działającej na wyobraźnię Rosjan, frazeologii z okresu drugiej wojny światowej. W działania propagandowe zaangażowano popularne w Rosji gwiazdy estrady.

Operacje psychologiczne. Ta forma presji na Ukrainę, a także państwa Unii Europejskiej i NATO, sprowadzała się głównie do groźby użycia siły, wpływanie na postrzeganie zamiarów rosyjskich oraz manipulowania strachem. Od początku marca 2014 r., w rosyjskich ćwiczeniach w pobliżu granicy z Ukrainą brały udział jednostki wojsk zmechanizowanych, pancernych i powietrznode-

¹⁸ The EU and NATO Are Gearing Up to Fight Russia — On the Internet, Vice News, 24 March 2015.

¹⁹ Marcel van Herpen, Putin's wars...op. cit. s.294.

santowych przerzuconych z Centralnego Okręgu Wojskowego na południe FR. Jest to kolejny czynnik nacisku psychologicznego, ponieważ – mimo upływu lat – pamięć obywateli Ukrainy i państw europejskich o kosztach i okrucieństwach wojny jest w dalszym ciągu żywa. Ćwiczenia wojskowe na dużą skalę mogą prowadzić do takich skojarzeń. Dokonywano także przegrupowania wojsk w pobliże granicy z Gruzją i państwami bałtyckimi, a lotnictwo rosyjskie prowokacyjnie zbliżało się do przestrzeni powietrznej NATO lub ją naruszało. W formułę operacji psychologicznych wkomponowują się także ataki terrorystyczne, które miały miejsce w Kijowie, Charkowie i innych miastach Ukrainy. Były one najprawdopodobniej inspirowane i organizowane przez siły specjalne FR.

Stosowano także dyplomację nacisku, którą – jak twierdzi Alexander L. George – jest: perswazja wobec przeciwnika, aby zaprzestał określonych działań; przekonanie przeciwnika, aby wycofał się z uprzednio podjętych zobowiązań lub przywrócił stan, jaki istniał wcześniej; przekonanie przeciwnika, aby dokonał stosownych zmian w składzie i sposobie funkcjonowania jego struktur administracyjnych i politycznych²⁰. Trudno jednoznacznie stwierdzić, w jakim zakresie działania rosyjskie wspierane były przez służby specjalne. Nie będzie jednak nadużyciem stwierdzenie, że były one wszechobecne i wykorzystywały swój duży potencjał. Różni rosyjscy specjaliści, w tym ze służb specjalnych, pojawili się w siłach zbrojnych FR i – od listopada 2013 r. - w Służbie Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU). Pod wpływem rosyjskich służb znajdował się szef tejże służby, były obywatel Rosji. Obecna też była grupa Alfa, jednostka sił specjalnych FSB. O rosyjskich wpływach świadczyło chociażby to, że mąż minister sprawiedliwości, Eleny Łukasz, był szefem wywiadu wewnętrznego Ukrainy. Posiada on rosyjskie korzenie, a wszelkie decyzje konsultował z FSB²¹.

²⁰ Alexander L. George, *Coercive Diplomacy: Definition and Characteristics*, [w:] Alexander L. George, William E. Simons (red.), *The Limits of Coercive Diplomacy*, Westview Press, Boulder 1994, s. 7-12.

²¹ *Janukowycz panicznie boi się śmierci*. Rozmowa Tatiany Kolesnyczenko z Inną Bohosłowską (niezależna deputowana do Rady Najwyższej Ukrainy. Była działaczka Partii Regionów, która odeszła z tego ugrupowania po 30 listopada, protestując przeciwko użyciu siły przez Berkut), „Wprost” nr 9/2014, 24.02-2.03.2014.

Prowadzenie działań, popularnie nazywanych hybrydowymi, daje wiele korzyści. Przynosi oczekiwane rezultaty, polegające na aneksji terytorium, tak jak to było w przypadku Krymu i tworzy atmosferę niepewności co do dalszego postępowania. Stawia jednocześnie państwa europejskie przed dylematem – reagować czy nie reagować, a jeżeli tak, to w jaki sposób. Nie zaistniały bowiem warunki, które mogłyby zaklasyfikować je jako agresję zbrojną. Ponadto Sojusz Północnoatlantycki, mimo zapewnień o poparciu Ukrainy, nie ma podstaw do uruchomienia wojskowych procedur operacyjnych, ponieważ państwo to nie jest członkiem NATO. Rosja może także łatwo bronić się przed innymi zarzutami. Za ataki w cyberprzestrzeni może obwinić hakerów, na których nie ma wpływu, lub ludzi, którzy kierowali się uczuciami patriotycznymi. Ćwiczenia wojskowe można usprawiedliwić wcześniej zatwierdzonym planem szkolenia wojsk, a embargo na import artykułów żywnościowych względami sanitarnymi.

Pomimo, że artykuł 5 Traktatu Waszyngtońskiego nie rozciąga się na terytorium Ukrainy, Sojusz nie może pozostawać obojętny wobec wydarzeń na Ukrainie. Aspiruje przecież do odpowiedzialności za bezpieczeństwo w obszarze euroatlantyckim. Ale nie tylko. Angażując się w Afganistanie oraz wspierając operacje w wielu innych regionach świata, pokazuje, że bezpieczeństwo, w czasach globalizacji nie jest ograniczone terytorialnie. Rosyjskie siły konwencjonalne są słabsze od potencjału NATO. Jednakże działania hybrydowe, położenie geograficzne oraz silne wpływy z czasów ZSRR, a także obecne zależności gospodarcze pozwalają Rosji na reżyserowanie rozwoju sytuacji. Oprócz wzmacniania swojej gotowości bojowej i zdolności do szybkiego reagowania, NATO może wesprzeć Ukrainę wyposażeniem wojskowym oraz szkoleniem sił zbrojnych. Inną formą może być przeciwstawienie się rosyjskim siłom zbrojnym w cyberprzestrzeni. Ta nabierająca coraz większego znaczenia forma wsparcia jest wzmocnieniem zdolności do obrony w cyberprzestrzeni, która stała się piątym teatrem działań wojennych, po lądowym, morskim, powietrznym i kosmicznym. Zdolności do obrony w cyberprzestrzeni uznane zostały za jeden z priorytetowych zasobów obrony zbiorowej²². Sprawdzenia

²² Wales Summit Declaration http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (dostęp 01.01.2016).

sojuszniczego współdziałania w tym zakresie dokonano w czasie największego jak do tej pory ćwiczenia "Cyber Coalition 2014", przeprowadzonego w listopadzie 2014 r.²³

Istnieją także duże możliwości odpowiedzi na rosyjską walkę informacyjną. W czasie konfliktu na Ukrainę, Rosja posiadała znaczną przewagę. Można było odnieść wrażenie, że zachodnie media, w tym polskie, komentowały wyłącznie wydarzenia, nie odnosząc się do kłamliwych i pełnych spekulacji przekazów rosyjskich. Obecnie zauważalne są przedsięwzięcia wypełniające tę lukę. Sojusz utworzył Centrum Komunikacji Strategicznej (Strategic Communications Centre of Excellence), które może koordynować reagowanie na rosyjską propagandę. Potrzeba taka widoczna jest także w Unii Europejskiej. Wysoki Przedstawiciel do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa, Federica Mogherini została zobowiązana przez Radę Europejską do opracowania planu działania w sprawie komunikacji strategicznej. W celu dostarczenia rosyjskojęzycznej ludności alternatywnych informacji Łotwa – we współpracy z innymi państwami – planuje utworzenie kanału telewizyjnego w języku rosyjskim²⁴. Szczególnej uwagi wymagają portale społecznościowe i blogi. Ich znaczenie docenia aparat propagandowy Kremla, tworząc własną strukturę blogerów, składającą się z ok. 80 osób, po 2-3 osoby w zespole, w różnych częściach Rosji. Działania te mają charakter skoordynowany, a ich celem jest prowadzenie w cyberprzestrzeni kampanii informacyjnej, promującej pozytywny wizerunek władz i ich decyzji²⁵. Świadome takiego stanu Stany Zjednoczone rozpoczęły na Facebooku i Twitterze kampanię o nazwie Zjednoczeni dla Ukrainy (United For Ukraine). Finansowane przez USA Radio Wolna Europa/Radio Swoboda utworzyło w swoich strukturach Departament Mediów Elektronicznych, wytwarzający materiały

²³ Largest ever NATO cyber defence exercise gets underway http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_114902.htm?selectedLocale=en, (dostęp 25. 11.2014).

²⁴ Latvia proposes 'alternative' to Russian TV propaganda <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/latvia-proposes-alternative-russian-tv-propaganda-311109>, (dostęp 20.02.2015).

²⁵ Kremlin.Com. Agentura.ru http://www_agentura.ru/english/press/kremlincom/ (dostęp:20.07.2014).

w języku rosyjskim²⁶. W brytyjskich siłach zbrojnych powołano specjalną grupę "Facebook warriors" (Bojownicy Facebooka)²⁷. Czas pokaże czy podejmowane wysiłki pozwolą na przeciwstawienie się rosyjskiej wojnie hybrydowej.

W czasie prowadzenia przez Rosję wojny hybrydowej, ani Zachód, ani Ukraina nie potrafiły wypracować adekwatnego sposobu reagowania. Nie jesteśmy w stanie odpowiedzieć na pytanie w jaki sposób rozwinie się dalszy bieg wydarzeń. Bez wątpienia Rosja złamała prawo międzynarodowe, ale jednocześnie jest to państwo funkcjonujące w tej samej przestrzeni bezpieczeństwa, co Zachód. Oprócz celów politycznych, istotne są też interesy gospodarcze i utrzymywanie w dłuższej perspektywie czasowej stanu sankcji może okazać się niemożliwe. Wydaje się, że Rosję należy ukarać za agresywną politykę i samowolne przesuwanie granic. Jednocześnie należy wypracować metodę, która pozwoli jej wyjść z twarzą z sytuacji, którą sama spowodowała. Wciągając wnioski z wojny z Gruzją i wojny hybrydowej na Ukrainie, zasadnym wydaje się także postulat bardziej wnikliwego analizowania polityki rosyjskiej oraz zwracania większej uwagi na gesty, komunikaty i wydarzenia, które umknęły lub zostały uznane za mało znaczące.

Bibliografia

Article of faith; If a NATO member comes under attack, "The Econo-mist" Aug 1, 2015.

Belarus Says Russia's Annexation of Crimea Sets a 'Bad Precedent'
<http://www.themoscowtimes.com/news/article/belarus-says-russias-annexation-of-crimea-sets-a-bad-precedent/496633.html>, (dostęp 25.03.2014).

British army creates team of Facebook warriors
<http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade>, (dostęp: 20.02.2015).

²⁶ Вячеслав Нечаев, Мария Амирджанян, Тарас Подрез, США вводят информационные войска в российские социальные сети, „Известия” 14 апреля 2015: <http://izvestia.ru/news/585366>, (dostęp: 20.04.2015).

²⁷ British army creates team of Facebook warriors <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade>, (dostęp: 20.02.2015).

- Coalson R., Top Russian General Lays Bare Putin's Plan for Ukraine
http://www.huffingtonpost.com/robert-coalson/valery-gerasimov-putin-ukraine_b_5748480.html, (dostęp 15.03.2014).
- Estonia and Russia A cyber-riot, „The Economist”, May 10, 2007
<http://izvestia.ru/news/585366>, (dostęp: 20.04.2015).
- George A. L. , Coercive Diplomacy: Definition and Characteristics,
[w:] Alexander L. George, William E. Simons (red.), The Limits of Coercive Diplomacy, Westview Press, Boulder 1994.
- Janukowycz panicznie boi się śmierci., „Wprost” nr 9/2014, 24.02-2.03.2014.
- Jones S., Ukraine PM's office hit by cyber attack linked to Russia,
Financial Times, 7 August 2014,
<http://www.ft.com/cms/s/0/2352681e-1e55-11e4-9513-00144feabdc0.html#axzz3w19aJEwM>, dostęp (01.01.2016).
- Kremlin.Com. Agentura.ru <http://www.agentura.ru/english/press/kremlincom/> (dostęp:20.07.2014).
- Largest ever NATO cyber defence exercise gets underway
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_114902.htm?selecte dLocale=en, (dostęp 25.11.2014).
- Latvia proposes ‘alternative’ to Russian TV propaganda
<http://www.euractiv.com/sections/global-europe/latvia-proposes-alternative-russian-tv-propaganda-311109>, (dostęp 20.02.2015)
- Marcel van Herpen, Putin’s wars: the rise of Russia’s new imperialism, Rowman & Littlefield, Lanham Boulder-New York-London 2015, epub.
- Rosja zawiesza negocjacje z Turcją ws. gazociągu Turecki Potok,
<http://wyborcza.pl/1,91446,19290595,rosja-zawiesza-negocjacje-z-turcja-w-sprawie-gazociagu-turecki.html?disableRedirects=true>, (dostęp 01.01.2016).
- Russell M., Russia's armed forces - reforms and challenges,
European Parliamentary Research Service 2015.
- Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy February 10, 2007 Munich, Portal Prezydenta FR
http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123, (Dostęp: 02.08.2015).

The EU and NATO Are Gearing Up to Fight Russia — On the Inter-net, Vice News, 24 March 2015.

Ukraine's Russia debt threatens IMF rescue <http://news.yahoo.com/ukraines-russia-debt-threatens-imf-rescue-213002670.html>, (dostęp: 23.04.2015).

Wales Summit Declaration http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (dostęp 01.01.2016)

Вячеслав Нечаев, Мария Амирджанян, Тарас Подрез, США вводят информационные войска в российские социальные сети , „Известия” 14 апреля 2015.

Военная доктрина Российской Федерации, Президент Российской Федерации: <file:///C:/Users/admin/Downloads/41d527556bec8deb3530.pdf>, (dostęp 26.12.2014).